

zett el azokról a hibákról és tévedésekről — így mindenekelőtt a földosztás elmulasztásáról — sem, amelyek kétségtelenül jelentősen gyengítették az összefogás sikerét, s ezáltal magát a tanács hatalom fennmaradásáért vívott küzdelem kilátásait is.

Az MSZMP természetesen nem kívánta lemásolni a múltnak mégoly pozitív tapasztalatait, hanem igyekezett azokból a maga számára megfelelő következtetéseket, tanulságokat levonni. Emellett tisztában volt és van azzal is, hogy kik a munkásszövetség potenciális szövetségesei, milyen az ország nemzetközi és belpolitikai helyzete. A szövetség mindenkor az együttműködő társadalmi osztályok és rétegek közös — átmeneti vagy tartós — érdekein nyugszik, míg ezen közben persze az érdekkülönbségek is fennállnak. Ezért az érdekek egyeztetése úgyszólván állandó, folyamatos feladat, akárcsak az érdekek és érdekviszonyok fejlesztése, homogenizálása is a társadalmi viszonyok átalakításával, az osztályok és társadalmi rétegek közelítésével, a szövetségben résztvevők tudatának fejlesztésével. Ez kétségtelenül aktív politikai, ideológiai, gazdasági szervező, illetőleg nevelő munkát követel, mindenekelőtt a szövetség vezető erejétől, a munkásszövétől, amely így vezeti el szövetségeseit a szocialista forradalom alapvető célkitűzéseinek elfogadásáig, a szocialista társadalom építésében való tevékeny részvételig.

Dr. Horváth István:

A Magyar Tanácsköztársaság történetének kutatása Nógrád megyében

I. A Magyar Tanácsköztársaság nógrádi eseményeinek és összefüggéseinek szintézise 1969-ben, a forradalom ötvenedik évfordulójára készült el. A forradalmi hagyományok ébrentartása és ápolása, a kutatáshoz kapcsolódó közösségi érdeklődés kielégítésére irányuló szándék természetesen már korábban is jelen volt. Ez utóbbi megvalósulását a megye párt és tanács vezető testületei sokoldalú döntéseikkel segítették.

Világossá vált, hogy a megvalósítandó feladathoz megfelelő feltételek — ebben az esetben — : *intézmények* kellene. Az időszerű kultúrpolitikai követelmény így természetesen forrt össze a muzeológiai — tudományos — történetkutatói tennivalókkal. Hogy ezeknek eleget lehessen tenni, szükséges volt intézményt *alapítani* (a múzeumot), intézményt *hazatelepíteni* (a levéltárt) és intézményt *alkalmassá tenni* (könyvtárt) az előrelátható feladatok elvégzésére. 1959-ben a *Salgótarjáni Munkásmozgalmi Múzeum* létrehozásáról döntöttek a megyei vezető szervek. Az intézmény alapításától fogva egyik központja volt a történeti kutatásnak.

A gyűjteményeiben található, kutatásra alkalmas huszonhárom kortársi visszaemlékezés, harmincöt plakát, hetvenkét röpirat, fényképek, eredeti újságok, tárgyak nélkülözhetetlen forrásaivá váltak a megismerésnek. Jelentős eseményként tartjuk számon azt, hogy az 1960-as évek végén Salgótarjában költözött a *Nógrád megyei Levéltár*. Fondjaival, közrebocsátott forrásgyűjteményeivel közművelődési és tudományos feladatokat is teljesített.¹

A *Balassi Bálint Megyei Könyvtár* helytörténeti gyűjteményében a tudatos gyarapító munka eredményeképp napjainkban a kutatómunkára mikrofilmen hozzáférhető a korabeli megyei sajtóanyag, az országos sajtó tudósításai Nógrád megyéről. Mindezt hasznosan egészíti ki az egyre jobban kibontakozó bibliográfiai tevékenysége.²

Az 1969-es eredményekhez nagyban hozzájárult, hogy — a feltételek kialakulásával egyidőben — megkezdődött a munkatársak szervezése is. Az első publikációkat lelkes történelemtanárok készítették — pedagógiai munkájuk mellett. A munka minőségében előrelépést jelentett *dr. Belitzky János* Schmidt bányaigazgató korabeli levelezését tartalmazó tanulmánya, valamint *Vonsik Ilona* szerkesztésében megjelent dokumentumkötet.³

1 Forradalmi hétköznapiak. Direktóriumai rendeletek Nógrád megyében 1919-ben. (Össz.: *Erdős István*.) Salgótarján, 1974. 71 old. Nógrád megyei Levéltár Tanácsköztársasági iratai Repertórium. (Szerk.: *Schneider Miklós*.) Salgótarján, 1979. 161 old.

2 „Mindenkhez.” Válogatás az 1918—1919. évi forradalmak Nógrád megyei eseményeinek irodalmából. (Összeáll.: *Dr. Czípóné Angyal Erzsébet*.) Salgótarján, 1978. 23 old.

3 *Belitzky János*: Schmidt bányaigazgató levelei 1918—1920. Salgótarján, 1964. 106 old. Válogatott dokumentumok és adatok Nógrád megye munkásmozgalmának történetéből. 1918—1919. (Összeáll.: *Vonsik Ilona*.) 1975. 364 old.

2. A szocialista forradalom feldolgozásánál arra törekedtünk, hogy jól érzékelhetővé tegyük annak érlelődését; a történelmi folyamat fejlődését, és elválaszthatatlan egységben mutassuk be az 1918—1919-es forradalmakat.

A forradalmi folyamat egészéből, annak gazdag tapasztalataiból ez alkalommal három jellemző tényezőt kívánok kiemelni. *Elsőként* arról szükséges szólnunk, hogy a nagyipari munkások körében a XX. század elejétől végigkísérhető a politikai szervezkedés, a forradalmi öntudatosodás. Természetesen ez a folyamat időszakonként és iparáganként eltérő tulajdonságokkal rendelkezett.

Az 1903-as megalakulás után a vas- és fémmunkások helyi szervezete egyik kohója volt a salgótarjáni munkásszervezkedéseknek. Ebből a körből nőtt ki a két forradalom helyi vezérkarában is szerepet vivő fiatalok egy csoportja. Közülük kiemelendő *Priska Dezső, Bozó György, id. Oczel János* neve, személyisége és tevékenysége.

A helyi tőkés ipar telepítési viszonyai — a mesterségesen létrehozott elkülönülés — sajnálatos módon tükröződtek a munkások közös — vagy pontosabban szétszakított — tevékenységében. A munkások között nagyon kevés együttműködésre utaló jegyet találtunk a századforduló első évtizedeiben. Ezen a helyzeten lényeges változás következett be a forradalmak időszakában, amikor is — noha nem minden zökkenő nélkül — osztályalapon szervezett, közösen elvégzett feladatokról számolhatunk be.

A KMP salgótarjáni szervezetének 1918. december 26-i megalakulása minőségi változást hozott a mozgalmi életben. Ezt a változást két eseményben is érzékelhetjük: egyrészt a kommunista szervezet nagy népszerűségnek örvendett, tömegeket vonzott; tagjainak sorában a legprogresszívabb, legértékesebb erő; a fiatal baloldali munkások, az orosz frontról hazatért katonák, a forradalomhoz csatlakozó bányászok nagy csoportja volt. E jelenségekben a munkások polarizálódási és új minőséget teremtő egységessülési törekvései érhetőek tetten. Másrészt: a januárban—februárban kialakult rendkívüli állapotok idején a fiatal kommunista szervezet úgy tudott illegálitásban vonulni, hogy a katonai terror sem tudott kárt okozni a politikai vezetésében. A kommunista szervezet és vezetői rugalmasan alkalmazkodtak a számukra kedvezőtlenül változó viszonyokhoz, és megtalálták a módját az erőátmentésének.

Másodszor lényegesnek tartom, hogy a forradalmak nógrádi eseményeiben nemcsak a munkások, hanem mellettük más társadalmi csoportok nemcsak résztvettek, hanem jelentős szerepet is játszottak. A megye értelmiségi rétege — mindenek előtt a megyei közigazgatásban dolgozók és az ún. szabadfoglalkozásúak — rendkívül tevékenyen bekapcsolódtak az 1918-as forradalmi eseményekbe. Jobbára a vezető pozíciókat szereztek meg. A megyei politikában is jelentős hatású volt *dr. Somló József, Mikovinyi Dezső* vagy a *Gádor testvérek* tevékenysége. Közülük sokan a proletárforradalom eseményeiben is emlékezetes tetteket hajtottak végre. A megye alsó pap-sága — leszámítva a szécsényi ferences rendház némely vezetőjét — egészséges együttműködési készséggel figyelte a politikai változásokat.

A parasztság önálló arculatú politikai szervezkedésére nem került sor a megyében. Igen szoros együttműködést tapasztaltunk az ipari munkások és a falusi lakosság között mind a két forradalomban, amely különösen a helyi szervek létrehozása körüli segítséggel jellemezhető. Ezen a helyzeten lényegében június—júliusban — az élelmezési gondok megjelenésekor — figyelhetünk meg némi törést.

Harmadszor: a békétárgyalásokkal összefüggésben változó és kialakuló országhatárok ténye sokszor befolyásolta a megye lakosainak hangulatát, véleményének alakulását.

A megye különböző településein — elsősorban Balassagyarmaton, Szécsényben és Salgótarjánban — nagy számú menekült, vagy szülőföldjére hazakészülő tisztviselő, katona középosztályhoz tartozó tiszt talált ideiglenes otthonra. (Meg kell jegyezni, hogy e tényezőre ezideig viszonylag kevés figyelmünk fordult.) Közülük sokan fegyveresen is támogatták a Tanácsköztársaság honvédelmi harcát. Rájuk is, és az itt élőkre is nagymértékben hatott a mindennapok levegőjében állandósuló *ellenséges* intervenció veszély. Hiszen 1919 kezdetétől konkrét tények is ezt a suttogás útján is terjedő hangulatot táplálták. E pszichikai hatás általában nem pánikot és félelmet keltett, hanem az általánosan kedvező politikai légkörben mozgósító erejű volt.

3. Kétségtől mentes tény, hogy a Tanácsköztársaság Nógrád megyei eseményei és összefüggései viszonylag pontosan és tisztán jellemezhetőek. Ez azonban nem jelenti — nem jelentheti — azt, hogy az erre vonatkozó kutatómunka befejeződött. Az itt élő, intézményekben dolgozó levéltárosok, muzeológusok, könyvtárosok továbbra is napirányban tartják e témát: egy még pontosabb, korszerű történelem értelmezés kialakulása és népszerűsítése érdekében végzik feladataikat.